

Komentar in karta: 2/74

SLA V158B.01 'butara'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'več kratko nasekanih in povezanih vej za kurjavo', knj. *bútara* (*ú*), je v osrednjeslovenskih narečjih (tj. v gorenjščini, dolenjščini z belokranjskima narečjema, notranjšini in v rovtarski narečni skupini) najpogostejši leksem *butara* z izpeljanko *butarica*. Leksem *breme* z različico *bremen* ter izpeljankama *bremček* in *bremce* je pogost v panonski narečni skupini in v kraškem narečju. Poimenovanja s korenem *bal-* se uporabljajo v primorski narečni skupini (*balič* in *balča* v rezijanskem narečju, *balet* v T062 terskega narečja). V koroški, štajerski in panonski narečni skupini so najpogostejši leksemi s korenem *puš-* (*pušelj* in izpeljanke *pušeljc*, *pušelječek*), leksem *snop* se v tem pomenu pojavlja predvsem na skrajnem zahodnem robu slovenskega jezikovnega prostora ter ponekod v panonski narečni skupini. Manj pogosto in zemljepisno manj razpršeno se uporablja še leksemi *fušta* v zahodnih rovtarskih narečjih, medtem ko so na primorsko narečno skupino omejeni leksemi *fažin*, *fašin*, *fašina*, *faška*, *faž/faža*. Drugi leksemi so zelo redki, npr. *baček*, *bašelj*, *brst*, *šibje*, *šop*, *rožanec* (v T385 'iz trte in šibja'), *naročje*, *frata*, *fraščje*.

2. Morfološka analiza

butara < *(*butar*)-*a* ← madž. *bútor* 'cula, prtljaga, pohištvo'

butarica < *(*butar*)-*ic-a*

brem- < **ber-m-ē* 'breme' ← **b̥r-a-ti* **ber-ǵ* 'nabirati, zbirati'

bremen < **ber-men-ǵ* ← **ber-m-ē*, rod. **ber-men-e* 'breme'

bremce < **ber-m-ǵc-ē* ali *ber-men-ǵc-ē* (po narečni slovenski redukciji)

bremček < **ber-m-ǵč-ǵk-ǵ* ali *ber-men-ǵč-ǵk-ǵ* (po narečni slovenski redukciji)

snop < **snop-ǵ* 'sveženj, šop'

šibje < **šib-bj-e* ← **šib-a* 'šiba' ← **šib-a-ti* 'metati, mahati, vihteti, hitro premikati'

dračje < **drač-bj-e* ← **drač-ǵ* 'plevel, trnje' ← **d̥r-a-ti* **der-ǵ* 'trgati'

naročje < **na-rǵč-bj-e* ← **na* 'na' + **rǵk-a* 'roka'

naramnik < **na-ram-bn-ik-ǵ* ← **na* 'na' + **orm-ol* **orm-ē* 'rama'

zvičajček < **s̥v-vi-ja-č-ǵk-ǵ* ← **s̥v-vi-ja-ti* ← **s̥v-vi-ti* ← **s̥v(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **vi-ti* 'viti, plesti, obračati, upogibati'

vzglavnik < **v̥z-golv-bn-ik-ǵ* ← **v̥z* 'gor, nazaj' + **golv-a* 'glava'

klada < **kol-d-a* 'klada, tram' ← **kol-ti* **kolǵ* (< **kol-j-ǵ*) 'klati, tolči'

brst < **br̥st-ǵ*/**br̥st-ǵ* 'brst, popek'

kup- < **kup-ǵ* 'kup, kopica'

treščice (Imn.) < **trěšč-ic-ę* ← **trěšk-a* 'traska, drobir' ← **trěšk-a-ti* 'tolči', **trěšč-i-ti* 'udariti'

lonica < **lov-ɪn-ic-a* 'kup sena, tudi na vejah', povezano z **lav-ɪk-ɪ* 'ostanek pri žetvi' ali **lom-ɪn-ic-a* ← **lom-ɪ* ← **lom-i-ti* (-*mn-* ≥ -*nn-* ≥ -*vn-*) (ESSJ II: 150)

rožanc- < verjetno **rož-an-ɪc-ɪ* ← **rož-an-ɪ*, **rož-en-ɪ*, **rož-ɪn-ɪ* ← **rog-ɪ*

'rog' z ohranjeno pomensko motivacijo o (pokončno) štrlečem predmetu

babk-, nejasno, morda < **bab-ɪk-a* ← **bab-a* 'stara ženska' (prim. kor. slov. *baba*

'zadnji snop pri žetvi', Thesaurus 1: 66)

šop < *(*šop*)-ɪ ← nem. *Schopf* 'šop (las), čop'

šopelj- < *(*šopl*)-ɪ ← avstr. bav. nem. *Schopfel*

pušelj < *(*pušl*)-ɪ ← avstr. bav. nem. *Puschel* 'šop, šopek', kar je manjšalnica *Pusch* 'grm'

pušeljc- < *(*pušl*)-ɪc-ɪ

pušeljček < *(*pušl*)-ɪč-ɪk-ɪ

pušljíč < *(*pušl*)-ít-ɪ

pušaveja < *(*puš*)-a-věj-a, verjetno zloženska iz *(*pušl*-) + **věj-a* 'veja'

punkelj < *(*punkl*)-ɪ ← nar. avstr. bav. nem. *Punkl*, avstr. bav. nem. *Bunkel*

'sveženj, cula' < srvnem. *bündel* (nem. *Bündel* 'sveženj, cula' ← *Bund* 'vez, kar je povezano' ← *binden* 'vezati')

pankelj < *(*pankl*)-ɪ ← avstr. bav. nem. *Pändlein* (za nem. *Bändchen* 'trakec' z narečno disimilacijo **dl* > *kl* in pomenskim prehodom v 'kar je povezano s trakom')

prajtelj < *(*prajtl*)-ɪ ← bav. nem. *Braitling* 'palmova veja, velikonočni kruh' z narečnim izgovorom, verjetno pomenski prenos s 'cvetnonedeljska butara'

šinkelj- < *(*šinkl*)-ɪ ← nar. avstr. bav. nem. *Schintel*, avstr. bav. nem. *Schindel*

'škodla' (z narečno disimilacijo -*nt-* ≥ -*nk-*) (ESSJ IV: 45)

pegelj < *(*pegl*)-ɪ ← nejasno, morda v zvezi z bav. nem. *Päckl* za nem. manjšalnico *Päcklein* ← *Pack* 'sveženj, zavoj' (Snoj 2015, ustno) ali bav. nem. *Beugel* 'presta' (Smole 1988)

štos < *(*štos*)-ɪ ← nem. *Stoß* 'udarec, sunek'

punte < *(*punt*)-e ← bav. srvnem. *punt*, srvnem. *bunt*, nem. *Bund* 'zveza'

balič < *(*bal*)-ít-ɪ ← *(*bal*)-a ← it. *balla*, furl. *bale* 'zvitok blaga, bala, velika množina'

balča, nejasno, najverjetneje v zvezi z it. *balla*, furl. *bale*

balet < *(*balet*)-ɪ, nejasno, najverjetneje v zvezi z it. *balla*, furl. *bale* in manjšalno pripono it. -*etto*, furl. -*et*

fraščje < *(*frašč*)-ɪj-e ← *(*frask*)-a ← it. *frasca* 'veja z zelenim listjem' ali *(*frašč*)-ę ← furl. *frascje* 'veja z zelenim listjem'

brušče (Imn.) < *(*brušč*)-ę ← furl. *bruscje* 'suha vejica, suhljad'

frata < *(*frat*)-a ← kor. nem. *frate*, tirol. nem. *fratte* 'poseka, gozdna jasa' ali it. *fratta* 'živa meja' (ESSJ I: 131)

fratje < *(*frat*)-ɪj-e

fušt- < *(*fušt*)-a ← it. *fusto* 'steblo, trup, podolgovati del'; prim. hrv. in srb. *fusta*, *fūšta* (ESSJ I: 133) (Š ≥ s v T158)

baček, nejasno, morda povezano z it. *balla*

faš- < *(*faš*)-b/*(*faš*)-a ← it. *fascio*, ben. it. *fasso*, furl. *fas* 'snop, sveženj' (zaradi onezvenečenja izglasnega -ž v vseh primerih ni mogoče z gotovostjo trditi, ali gre prvotno za izglasni -š ali -ž)

fašk- < *(*faš/faž*)-bk-ɔ/-a

faž- < *(*faž*)-b, nejasno, najverjetneje v zvezi z it. *fascio*, ben. it. *fasso*, furl. *fas* 'snop, sveženj' z nejasnim izvorom zvenečega -ž- v medglasju

fašin- < *(*fašin*)-a ← it. *fascina*, ben. it. *fassina*, furl. *fassine* 'butara'

fažin- < *(*fažin*)-a, nejasno, najverjetneje v zvezi z it. *fascina*, ben. it. *fassina*, furl. *fassine* 'butara' z nejasnim izvorom zvenečega -ž- v medglasju

bašelj, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *babka* v T388, *brušče* v T056, *klada* v T300, *naramnik* v T136, *pankelj* v T355, *pegelj* v T415, *punte* v T055, *šinkeljni* v T067, *štos* v T051, *vzglavnik* v T300, *dračje* v T302 in *zvijaček* v T277.

Kot enkratnici s *puš-* sta kartirana leksema *pušljíč* v T359 in *pušaveja* v T367.

Kot enkratnici s *frat-* sta kartirana leksema *frata* v T256 in *fratje* v T239.

Kot enkratnici z *brem-* sta kartirana leksema *bremček* v T395 in *bremce* v T106.

Kot enkratnici z *bal-* sta kartirana leksema *balet* v T062 in *balča* v T057.

Kot enkratnica s *šop-* je kartiran leksema *šopelj* v T384.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *butara* v T275, *brst* v T260, *snop* v T097 in v T392, *fašina* v T090, *kup* in *lonica* v T386, *pušelj* v T365, *pušeljček* v T272, *snop* v T097 in *treščice* v T385.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koletnik 2015b; Makarovič 1978; Smole 1988; Snoj 2015 (ustno); Thesaurus 1

5. Primerjaj

SLA: V240.01 *butara za cvetno nedeljo*, V143B.01 *škopa* (2/21); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 416; ASLEF: /; HJA: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Butara je v sveženj povezano suho vejevje, šibje, dračje, praprot. Butare so uporabljali za kurjavo v krušni peči ali za (pod)kurjenje v drugih vrstah peči ali štedilnikov, za steljo živalim idr. (Glej še V158A.01 'drva'.)

Posebna vrsta butare je cvetnonedeljska butara. (Glej SLA V240.01 *butara za cvetno nedeljo*.)

Prim.: Bras 1970; Kotnik 1943a; Kuret 1989a; Orel 1944; SEL 2004

7. Skica

